

VI.-Euskal Literatura-ren Bilduma laburra

Ioanes ETCHEBERRY. (Circa 1600)

Bi *Ioanes Etcheberri* ba ditugu, Ziburuko theologia bata eta saratar midikua bestea. Egungo hau Ziburu-ko idazlari jakintsua dugu. Iru liburu utzi dauzku, *Eliçara erabiltcecc liburua* (1636), *Noelac* (1631) eta *Manual devotioezcoa* (1627). *Eliçara erabiltceco* daritzan liburutik aldarazitzen ditugu bi zati, oraiko graphian emanak, itzez itz.

Arritzeko da noraraño jabetu ziren bere izkuntzaz idazlari goiztiar aiek, ez izanik kasik paper bat euskaraz izkiriaturik irakasbide. Ikusazu irakurlea, zer euskara gozoa, aberatsa eta naturala erabiltzen duen ziburutarrak *Demboren kontuaz* deitu saillan. (Leizarraga ere mintzo da bere KALENDRERA-n Illargiaren kontu hoién billa-arazteko bidez.)

* * *

II. BURUA. Illargiaren kontua.

Illargiaren bi kontu dire. Bata illargi berriarena eta berzea zaharrarena. Illargi berriaren kontua jakiteko ea noiz hasi behar duen, zaharrarena jakiteko zein zahar den edo hasi dela zenbat egun duen.

Illargia bete arterañoako artea deitzen dugu gorapha [gorapena...] zeren illargia gora doan. Illargia ahi () arterañoakoa deitzen dugu beherapena, zeren illargia behera doan.

III. BURUA. Illargi berriaren kontua.—*Jakin behar duzu behin*

urte hartako Epacta-ren kontua, zein jakinen baituzu demboren taulatik. Gero iakin behar duzu Martxotik zenbat garren illabetea, zuk illargi berria noiz izanen den iakin nai duzun illabetea.

Epacta-ren eta illabetearen kontuak batetara bildu behar ditutzu. Eta kontu hark ardiasten espadu hogoi eta hamarren kontura, bañan gibelago gelditzen ba da, zenbat egun gelditzen baita eskas hogoi eta hamarretara, egun hartan izanen illargi berria.

Eta baldin hogoi eta hamarretara mustuki hielten ba da, hogoi eta hamar garren egun hartan izanen da illargi berria. Baldin ordëan chitzen badu hogoi eta hamarren kontua zenbat egunez chitzen baitu, hainberzez hogoi eta hamarren kontua gutituko duzu, ek idoki eta zenbat egun edo kontu gelditzen baita, kontu hartako egunean izanen da illargi berria.

IV. BURUA. I Exemplua, Epacta-k eta illabeteak hogoi eta hamarretara ardiasten estufenekoa.

Iakin nai dut 1673-ko urtearen buruillan zenbat garren egunean izanen den illargi berria. Konda zazu bein Epacta eta da amabi, gero konda zazu illabetea martxotik asten zarela eta izanen da zazpi garrena, billtzazu batetara Epacta-ren eta illabetearen kontuak, eta aurkituko duzu dela hemeretzi; hemeretzarik hogoi eta hamarretara edirenen duzu eskas direla hameka, buruillaren hameka garrenean badu izanen da illargi berria.

Demagun orai liburu beretik, eta MANAMENDU-en arauez Confessateco antea saillatik, zati labur bat.

I. Lehenbiziko manamendua da; Iongoiko bat onets ezak eta adora debotki.—Manamendu saindu, hunen kontra huts egin dut ezen; Faltatu dut askotan iainkoari zor zitzaion ohorearen ematera, esagutzaren egitera, otoiztera eta eskerren itzultzera.

Otoitzik egin ba dut, egin dut antsikabeki eta laxoki eta gogoa berzetan nuela, hartara gogoetak itzultzeko ardurua gabe. Iainkoaren gauzetan zegotan bañc geiago eta barrenago sartu nai izatu dut. Fedezko gauzez dudatu dutea hala zirenz.—Errazu zertan.

Ametsetan, astietan, sorginietan, eskuturretan eta berze deabruaren artetan sineste eman dut.—Errazitzu zein diren.—Neure egitekotan eta beregainki laseria eta ondikoetan geiago fidatu naiz kreaturetan edo gizonetan ez ezen iongoikoaren baitan. Esperantza sobera izatu dut iainkoaren miseriakorian, bizitze gaixtoa neramalarik eta handik geiago bekatu egiteko libertate hartu dut.

Jainkoa baño neure burua eta gizona geiago maitatu dut eta obeditu. Neure lagun giristiñoa bere beharrean ahal negiela estut faboratu.—Errazu zertan.

Gauza sailduz eta jainkoari ukitsen zitzaizkenez burlatu naiz.—
Errazu zeñez.

II. *Bigarren manamendua.*—Eta haren izenez ez zinik egin banoki.—*Manamendu hunen kontra ere huts egin dut ezen; zin eta burro haiñtz egin dut.*—Errazu alla den usantza gaixtoa ala iakiara eta zer burro edo iuramentu egin duzun.—*Iuramentu egin dut... quaren [Jainkuaren...] odola, zerua... quaren argia, bai alafede.*

Erran dut, hain da egia nola iainkoa bera, nola ebangelioa. Izatu naiz kausa zeren berzek zin eta burho egin duen. Agindu dut gauza ona iuramentu-rekin konplitzeko borondate gabe.

III. *Hirur garren manamendua da, Igandeak eta bestak idukitzak sailduki.*—*Manamendu hau ere mesprezatu dut ezen, Igande eta besta egunetan lanean aritu naiz eta berzerik ere ari-arazi dut.*—Errazu zer lanetan eta ea halako beharra zenz.—*Meza entzutera zordun nintzen egunetan faltatu dut...*

IV. *Laur garren manamendua.*—Burasoak ohoratzak bizi adin luzeki.—*Manamendu hau ere ez tut kontutan iduki. Neure burasoak ez titut zerbitzatu eta obeditu...*

V. *Borts garren manamendua da, Nihor hill eztezakela, ez bihoztez gaitzetsi ezen bengantzen iainkoa, ni behar nauk sinetsi.*—*Hunetan ere erori naiz ezen, berzeri gaitz etor sekion nai izatu dut.*—Errazu alla zen aserre aldian alla odol otzean...

VI. *Sei garren manamendua.*—Paillardiza iguñari, egioket ihesa, guztiz ere ez desira lagunaren esposa.—*Hunetan ere faltadun naiz, gogatu naiz fuñera etorri zaizkidan gogoeta desoneztetan.*—Errazu zenbat dembcraz, baita ea konsentitu duzun eta obretara eman.—*Berregin ibilli naiz eta aratzeki neure burua onets eta maitarazi nahiz desoneski.*

Baldin emakumea ba zare errazu fardatu bazare.—*Fardatu naiz sobera affaitatu eta imikiak ergelki-egi iauntzitut. Neure begiak behar etziren ikuskarietara nabarbenki erabilli tut. Izatu tut hitz lizunak gogo gaixtoarekin. Kanta desonestak kantatu tut eta liburu amuru-siazkoak irakurri.*

Musuak desoneski eman tut. Emakumeak itsuski eta ahalke gabe ki hazkatu tut. Lizundu izatu naiz.—Errazu alla lotan alla iratzarrik.—*Neure burua itsuski ukitu dut edo ukitzera utzi dut berzerik ere nerorrek egin dut.*—Berze itsuskeria hemen aipatzera ahalke behar denik egin baduzu errazu ezen berdin iainkoak ikusi du.

Finean emakumearekin osoki bekatu egin dut.—Errazu alla sero-

rarekin, apezarekin, lagunaren senarrarekin, emaztearekin, abadearekin ala atzearekin, alargunarekin ala neskatoarekin ala ezkonduko ziñizkiola agindurik ala ez.

VII. VIII. *Zazpi garren eta zortzi garren manamenduak dire.*—Berzeren ona ain guti beharko duk iduki, guztiz ere hauzoaren ontasuna ez uki.—*Berzeren ontasuna zillegi ezten bidez ardiastera desideratu dut.*—Erran behar duzu ea obretan ematera saiatu zaren.—*Diru izateagatik neure lagun giristiñica trunpatu dut.*—Errazu ala marxandisa saltzean ala kontratu falso iragatean.

Hamarren primiziak estitut ungi pagatu. Berzeren ontasuna ebatsi dut.—Errazu zergatik, zer egin duzun eta zer ebatsi duzun.—*Lan-gille edo nekazallearen izerdia edan dut eta haren nekea jan dut. Ez-tiot, merezi zuen legez pagatu bere iornala edo soldata iduki diot edo morroxtu diot.*

Neronek neure trabaillua sobera paga arazi dut. Gareztiagi gauzak saldu tut eta merkeegi berzeren ganik erosi bere etzituztenetarik etxeko itne eta schietarik. Ohoñ estalki izatu naiz. Lokotan diru irabastea gatik eta trunpatzea gatik aritu naiz.

Limosnarik probetzeko beldurrez eta guztiak neretzat nahiz, eztu egin. Aberasteko asmatuz ahal dudan bide gaixto guztia bilatu dut. Aberastea ahal daiteken dohatsutasunik handiena estimatu dut.

Hartzeko tudanak iustizia guztiaren kontra bcrtxatu eta tormentatu tut niholako errespetu gabe...

A. IRIGARAY.—Aldaratzaillea

